

Het budgettaire beleid in de jaren negentig

De voorspellingen die het Centraal Planbureau voor de jaren 1990-1994 heeft gemaakt over de Nederlandse economie zijn bijna gelijk aan de voorspellingen van het Planbureau voor de periode 1986-1990. Ten opzichte van de werkelijke uitkomsten 1986-1990 stellen de voorspelde economische ontwikkelingen echter teleur. De vertraging in de groei van de wereldhandel en een verwachte stijging van de reële arbeidskosten zijn hier debet aan. Om de Nederlandse economie minder afhankelijk te maken van de grillen van de wereldhandel moet het financieringstekort en de collectieve-lastendruk verder naar beneden dan momenteel door de politieke partijen wordt bepleit.

PROF. DR. S.K. KUIPERS*

Het is de Nederlandse economie in de jaren 1986-1990 veel beter vergaan dan bij het aantreden van het tweede kabinet-Lubbers voor mogelijk werd gehouden. Het reële nationale inkomen is met 0,75 procentpunt per jaar sterker gestegen dan in 1986 waarschijnlijk werd geacht en tegenover een voorspelde stijging van de werkgelegenheid in de periode 1987-1990 met 185.000 manjaren staat een realisatie van 254.000 manjaren¹. De in het regeerakkoord opgenomen doelstellingen voor de reductie van het financieringstekort en de ontwikkeling van de collectieve-lastendruk worden volledig gehaald: het financieringstekort van het rijk loopt terug tot 5 procent van het nationale inkomen, de collectieve-lastendruk daalt nog iets². Op het vlak van de overheidsfinanciën had echter meer kunnen worden bereikt indien het kabinet zich aan de door hemzelf opgestelde regels van het stringente begrotingsbeleid had gehouden³.

De door het Centraal Planbureau gekoesterde verwachtingen voor de periode 1990-1994 verschillen maar weinig van die waarvan in 1986 bij de opstelling van het regeerakkoord werd uitgegaan: het reële nationale inkomen zal groeien met 2,25% per jaar, de werkgelegenheid zal met 145.000 manjaren toenemen. Een dergelijke ontwikkeling van de nationale economie maakt het mogelijk het financieringstekort van het Rijk met 2 procentpunt van het nationale inkomen te reduceren, de collectieve-lastendruk gelijk te houden en de koppelingen te herstellen⁴, zonder dat nieuwe bezuinigingen moeten worden doorgevoerd⁵. Er is, afgezien van de uitgaven in het kader van het Nationaal Milieubeleidsplan, geen ruimte voor nieuwe uitgaven.

Het budgettaire beleid zoals dit in het middellange-termijnplan 1990-1994 van het Centraal Planbureau ligt opgesloten komt vrij dicht in de buurt van de opvattingen die de grootste politieke partijen dienaangaande hebben⁶. Daarmede is echter niet gezegd, dat dit beleid ook een verstandig beleid is. In dit artikel zal worden gepoogd duidelijk te maken, dat dit niet het geval is en ook niet is te verenigen met het in 1986 uitgestippelde beleid. Alvorens hiertoe over te gaan zal echter kort worden ingegaan op de plausibiliteit van de door het CPB voor de jaren 1990-1994 opgestelde centrale projectie.

De macro-economische ontwikkeling

De centrale projectie voor de Nederlandse economie, zoals deze door het Centraal Planbureau voor de jaren 1990-1994 is opgesteld, is weergegeven in tabel 1. Ten einde een referentiekader te hebben zijn in deze tabel ook de voorspellingen ten tijde van het aantreden van het tweede kabinet-Lubbers en de realisatie voor de jaren 1986-1990 opgenomen.

Beziez men tabel 1 dan valt een aantal zaken op.

Ten eerste zijn de verschillen tussen de voorspellingen voor 1986-1990 en 1990-1994 betrekkelijk marginaal: de productiegroei en de werkgelegenheidsgroei zijn in beide scenario's bijna gelijk, de investeringsgroei is in beide scenario's matig, de arbeidsinkomensquote en de collectieve-lastendruk blijven in de twee voorspellingen constant en in beide scenario's wordt uitgegaan van een vermindering van het financieringstekort van het Rijk van 2%. Het enige werkelijke verschil betreft de inflatie, die de komende jaren op een significant hoger niveau wordt geacht te liggen. De

* Hoogleraar macro-economie, Rijksuniversiteit Groningen.

1. Centraal Planbureau, *Macro Economische Verkenning 1990*, Den Haag, 1989, blz. 25 en 150. Eenvoudigheidshalve wordt er hierbij, en ook in het vervolg, van uitgegaan, dat de voorspelling voor 1990 uitkomt.

2. Op. cit. blz. 150.

3. *Miljoenennota 1990*, Den Haag, 1989, blz. 12 en 13.

4. De uitkeringen op grond van de sociale verzekeringen stijgen met de prijsindex van de particuliere consumptie, dat is met 1,75% per jaar. De lonen en salarissen van de ambtenaren en de werknemers in de gepremieerde en gesubsidieerde sector stijgen met de verwachte contractloonsstijging in de marktsector, dat is met 2% per jaar. *Macro Economische Verkenning 1990*, blz. 162 en 163.

5. Het tarief van de eerste schijf van de loon- en inkomstenbelasting is zodanig neerwaarts aangepast dat in 1994 een daling van de belastingen met 3 miljard gulden resulteert. *Macro Economische Verkenning 1990*, blz. 163.

6. Centraal Planbureau, *Macro-economische effecten van de verkiezingsprogramma's 1990-1994 van CDA, PvdA, VVD en D66*, Werkdocument no. 32, Den Haag, 1989.

Tabel 1. Voorspellingen voor de perioden 1986-1990 en 1990-1994, alsmede de realisatie in de periode 1986-1990

	Realisaties 1986-1990	Voorspelling 1986-1990	Voorspelling 1990-1994
<i>Procentuele mutaties per jaar</i>			
Concurrerende uit- voer dubbel herw. exclusief energie	6,5	5,25	5,25
Loonsom per werk- nemer in bedrijven	2	1,5	3,25
Prijspeil part. cons.	1	0	1,75
Vol. part. cons.	2,75	1,75	2,25
Vol. bruto-inv. bedrijven, exclusief woningen	6,25	3,5	4,5
Uitvoer goederen exclusief energie	7	6	5,5
Productie bedrijven	3	2,5	2,75
Reëel nat. inkomen	2,75	2	2,25
<i>Niveaus in</i>			
	<u>1986/1990</u>	<u>1990</u>	<u>1994</u>
Werkgelegenheid x 1.000 arbeidsjaren	4.689/4.945	4.874	5.090
Arb.ink. quote (gecorr. voor- aardgas e.d.)	83,1/77,8	83,1	77,8
Fin. tekort Rijk in % nat. ink.	6,5/5	4,5	3
Collectieve-lasten- druk in % nat. ink.	53,4/52,8	53,4	52,9

Bron: *Macro Economische Verkenning 1990*, blz. 24-25 en 150.

belangrijkste oorzaak van de geringe verschillen tussen de twee voorspellingen is de identieke raming van de groei van de relevante wereldhandel. Gezien het nauwe verband tussen de productiegroei en de groei van de voor Nederland relevante wereldhandel is het geringe verschil tussen de twee projecties dus weinig verrassend. Voor de groei van de werkgelegenheid is bovendien de relatieve stijging van de reële arbeidskosten van belang. Dienaangaande bestaan tussen de twee voorspellingen eveneens slechts geringe verschillen, een stijging met 2,25% per jaar in de voorspelling 1986-1990 en een stijging met 1,75% per jaar in de voorspelling 1990-1994. Te zamen met de geringe verschillen in de productiegroei verklaart dit de geringe afwijking van de werkgelegenheidsgroei in bedrijven tussen de twee voorspellingen van slechts 0,3 procentpunt per jaar.

Ten tweede is de realisatie 1986-1990 veel gunstiger dan de voorspelling voor deze periode. De gerealiseerde productie- en werkgelegenheidsgroei gaan aanzienlijk uit boven de voorspelling van 1986. Het eerste kan vrijwel volledig worden toegeschreven aan de sterkere stijging van de relevante wereldhandel, het tweede vloeit daarenboven voort uit de veel gematigder stijging van de reële arbeidskosten⁷.

Uit het voorgaande volgt, dat de door het CPB voorspelde vertraging in de productiegroei moet worden toegeschreven aan de veronderstelde terugval in de groei van de wereldhandel. De voorspelde vertraging in de groei van de werkgelegenheid is daarenboven het gevolg van de verwachte sterkere stijging van de reële arbeidskosten.

Uit de genoemde punten blijkt dat de voorspelling ten aanzien van de ontwikkeling van de Nederlandse economie op middellange termijn staat of valt met de voorspelling van de relevante wereldhandel. Deze hangt voor Nederland in het bijzonder af van de groei van de Europese economie. In zijn centrale projectie gaat het Planbureau ervan uit, dat de groei van de Europese economie iets zal vertragen, van 3,25% per jaar naar 2,5% per jaar⁸. Het Planbureau neemt namelijk aan dat de Amerikanen een zodanig restrictief begrotingsbeleid zullen gaan voeren dat het tekort op de federale begroting in 1994 is verdwenen. Hierdoor stagneert

Discussiemiddag IOO

De in dit nummer van ESB opgenomen artikelen van S.K. Kuipers, A.H.J. Kolnaar, S.J. Toirkens en R.J. in 't Veld zijn als voordrachten gepresenteerd op de jaarlijkse discussiemiddag van het Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven, die dit jaar gehouden werd op 6 oktober jl. te 's-Gravenhage en als thema had: "Op koers voor de jaren negentig".

de productiegroei in de VS en zal de dollar depreciëren. Beide ontwikkelingen hebben een negatieve invloed op de Europese economie. Een mogelijke daling van de interestvoet kan dit negatieve effect iets tegengaan. Verder wordt aangenomen dat de meeste Europese landen zullen doorgaan met de sanering van hun begrotingen⁹.

De vooruitzichten voor de Europese economie, zoals die door het Planbureau zijn geschat, zijn teleurstellend. Ze duiden erop, dat de Europese economieën, ondanks alle aanpassingen die de afgelopen jaren zijn doorgevoerd, nog niet de levensvatbaarheid bezitten om op eigen kracht, dat wil zeggen zonder dat ze getrokken worden door de Amerikaanse economie, door te gaan. Er zijn aanwijzingen dat het Europese herstelproces nog niet ten einde is.

Hoewel de bruto-investeringsquote van de vier grootste Westeuropese landen, na een gestage daling sedert het begin der jaren zeventig, na 1984 wel weer de tendentie tot stijgen vertoont, heeft ze in 1988 nog niet het niveau van de beginjaren zeventig bereikt¹⁰. Als voor deze landen hetzelfde geldt als voor de zeven grootste OESO-landen dan is het beeld van de netto-investeringsquote nog negatiever: deze ligt in 1988 nog beneden het gemiddelde niveau in de jaren 1975-1981¹¹. Een terugkeer tot de niveaus uit het begin van de jaren zeventig is bovendien nog onvoldoende voor een herstel van evenwichtige groei. Immers, door het lage niveau van de bruto-investeringsquote in de jaren 1974-1984 en door de omvangrijke afstoot van oude jaargangen investeringsgoederen onder invloed van het in deze jaren bestaande hoge niveau van de arbeidskosten, hebben de Europese economieën een aanzienlijk tekort aan productiecapaciteit opgelopen¹². De consequentie hiervan is dat de investeringsquote voor een terugkeer naar evenwichtiger verhoudingen een aantal jaren boven haar evenwichtige niveau op lange termijn zal moeten liggen. Over de oorzaken van het nog beperkte herstel van de investeringsquote kan men denken aan de volgende twee factoren:

- ondanks de verbetering van de winstgevendheid en de solvabiliteit liggen de rendementen in de vier grootste Europese landen in 1988 nog steeds beneden het niveau van eind jaren zestig. Bovendien ligt het rendement in deze landen niet onbelangrijk beneden dat in de Verenigde Staten en Japan alwaar bruto rendement in de verwerkende industrie ongeveer 5% bedraagt¹³. In dit verband moet voorts worden bedacht, dat weliswaar de winstmarges in de jaren tachtig niet onbelangrijk zijn verbeterd, maar dat de rendementen als gevolg van de stijging van de kapitaalcoëfficiënten hierbij met onge-

7. In 1986 werd ervan uitgegaan, dat de arbeidskosten in de marktsector met 2 1/2% per jaar zouden stijgen; de realisatie is 1/4% per jaar. *Macro Economische Verkenning 1990*, blz. 150.

8. Op. cit. blz. 159.

9. Op. cit. blz. 157 e.v.

10. Centraal Planbureau, *Centraal Economisch Plan 1989*, Den Haag, 1989, blz. 43.

11. Bank for International Settlements, *59th Annual Report*, Bazel, 1989, blz. 23.

12. Bean stelt dit voor België, Frankrijk, West-Duitsland en het Verenigd Koninkrijk in 1987 op respectievelijk 12,8%, 11,9%, 9% en 12,9%. C. Bean, *Capital shortages and persistent unemployment*, *Economic Policy*, 8 (1989), blz. 12-53, inz. blz. 24-25.

13. *Centraal Economisch Plan 1989*, blz. 47. OESO, *Economic Outlook*, nr. 45, Parijs, juni 1989, blz. 39.

veer 1 à 1,5% per jaar zijn achtergebleven¹⁴. De consequentie hiervan voor Europa is dat de bekende regel dat de reële lonen niet sterker mogen stijgen dan de gemiddelde arbeidsproductiviteit een onvoldoende waarborg voor een zich doorzettend groeiherstel is: de rendementstijging zal alleen dan niet stikken indien de reële lonen minder stijgen dan de groei van de totale factorproductiviteit gedeeld door het arbeidsaandeel in de productie¹⁵. Deze eis is stringenter dan die volgens welke de reële loonstijging bij de stijging van de arbeidsproductiviteit moet achterblijven;

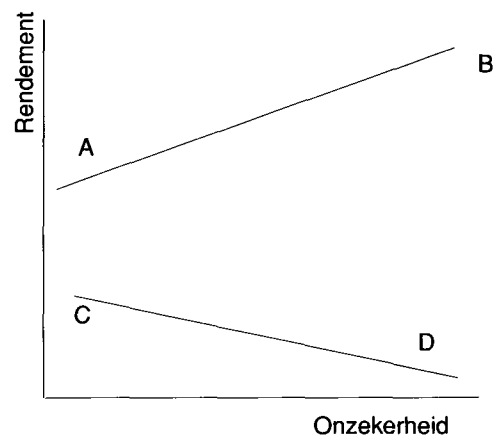
- na de turbulente ontwikkelingen tussen 1971 en 1983 is de onzekerheid over de te verwachten groei van de effectieve vraag groot. Bovendien bestaan heden ten dage nog steeds aanzienlijke onzekerheden over de consequenties van het Amerikaanse dubbeltekort. Het valt vrij gemakkelijk aan te tonen, dat het voor investeringen vereiste rendement zal toenemen als de onzekerheid groter wordt. Bovendien geldt dat het rendement waarbij tot afstoot van de machines zal worden besloten, daalt als de onzekerheid toeneemt. De consequentie is dat bij grote onzekerheid de rendementszone waarin de ondernemers inactief blijven groot zal zijn. De figuur, die is ontleend aan Bean¹⁶, brengt één en ander in beeld. Verwachten de ondernemers een afzetgroei van g% dan zijn de lijnen AB en CD de kritische investerings- en desinvesteringgrenzen: bij de verwachte groei gaan de ondernemers pas investeren bij rendementen die boven AB liggen; ze desinvesteren bij rendementen beneden CD. In het gebied tussen AB en CD wordt geïnvesteerd noch gedeseinvesteerd. Achten de ondernemers heden ten dage de onzekerheid over de vraagontwikkeling inderdaad groter dan in de jaren zestig, dan is de onvermijdelijke consequentie, dat een voldoende groei van de investeringen in de komende jaren een hoger rendement dan in de jaren zestig vereist.

Een tweede aanwijzing voor het nog niet volledig hersteld zijn van de Europese groei kracht is het feit dat de werkloosheid in Europa in tegenstelling tot in de Verenigde Staten voortdurend op een hoog niveau blijft. Hoewel dit ongetwijfeld te maken heeft met het eerder geconstateerde onvoldoende herstel van de investeringen, kan toch ook worden vastgesteld dat de inflexibiliteiten op de arbeidsmarkt niet zodanig zijn verminderd dat de werkloosheid bij de bescheiden productiegroei de tendentie vertoont te dalen. Hierop wijst ook de relatief geringe invloed van de werkloosheid op de loonstijging in de belangrijkste Europese landen¹⁷. De inflexibiliteit van de arbeidsmarkt heeft niet alleen gevolgen voor de vermindering van de bestaande werkloosheid. Ze houdt ook het gevaar in dat indien - in tegenstelling tot wat het Planbureau aannemelijk acht - de groeiversnelling zou doorzetten, een versnelling van de loonstijging niet te vermijden zal zijn.

Tegenover de hiervoor vermelde negatieve kenmerken van de Europese economieën kan men echter ook enkele positieve stellen.

- Het Centraal Planbureau acht voor de komende jaren de effecten van de verdere Europese integratie betrekkelijk gering, te weten ongeveer 0,1 à 0,2 procentpunt productiegroei per jaar¹⁸. Het is zeer wel mogelijk, dat de studiegroep-Emerson gelijk krijgt en de effecten tussen 0,5 en 1 procentpunt productiegroei per jaar liggen¹⁹.
- De bezettingsgraad van de productiecapaciteit is zeer hoog. Ze bevindt zich in vrijwel alle landen van de EG weer op het niveau van de beginjaren zeventig²⁰. Het is niet uitgesloten, dat hierdoor een 'ouderwets' multiplicator-acceleratorproces in gang wordt gezet. Het feit dat de groeiversnelling in Europa in het bijzonder wordt gedragen door de investeringen²¹ geeft ondersteuning aan deze gedachte.

Figuur. Kritische rendementen.

Bron: Bean op. cit. blz.37.

- De terugdringing van het Amerikaanse begrotingstekort kan ertoe leiden dat de sedert het begin van de jaren zeventig opgetreden daling van de spaarquote in het OESO-gebied verder wordt geredresseerd²². Dit is van belang om de huidige reeds zeer hoge reële interestvoet te doen dalen en indien de noodzakelijke verdere stijging van de investeringsquote wordt gerealiseerd, kan hierdoor een verdere stijging van de reële interestvoet worden voorkomen.

De hiervoor gegeven overwegingen maken het niet mogelijk vast te stellen of de door het Centraal Planbureau gemaakte aanname met betrekking tot de ontwikkeling van de Europese economie al of niet te pessimistisch is. Indien men de conclusie trekt dat dit niet het geval is dan betekent dit echter wel dat men ervan uitgaat dat het Europese herstelproces nog niet ten einde is en dat het beleid gericht op vergroting van de flexibiliteit van de arbeidsmarkt, loonmatiging en sanering van de overheidsfinanciën zal moeten worden voortgezet. Voor Nederland betekent dit dat de relevante wereldhandel minder snel zal groeien en dat het zich zal hebben te voegen naar het Europese beleid gericht op voortgaande sanering van de overheidsfinanciën en matiging van de reële arbeidskosten. Wat dit laatste betreft zal het zich evenals de andere Europese landen niet dienen te richten op de groei van de gemiddelde arbeidsproductiviteit, maar zal het dienen te voorkomen dat de groei van de reële lonen uitstijgt boven de groei van de totale factorproductiviteit gedeeld door het arbeidsaandeel.

14. OESO, *Economic Outlook*, nr. 42, december 1987, blz. 41.

15. *Economic Outlook*, december 1987, blz. 53-57.

16. Bean, op. cit., blz. 37.

17. Met behulp van de loonvergelijking van Blanchard en Summers berekent Graafland, dat de mate van hysteresis (R) in West-Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië gelijk is aan respectievelijk 0,88, 0,83, en 0,96. Voor de Verenigde Staten geldt een waarde $R = 0,41$. $R = \mu_2 / (\mu_1 + \mu_2)$ waarin μ_1 de coëfficiënt van de werkloosheid en μ_2 de coëfficiënt van de verandering van de werkloosheid in de loonvergelijking is. Zie J.J. Graafland, *Hysteresis in werkloosheid in Nederland*, Onderzoekmemorandum, nr. 38, Centraal Planbureau, Den Haag, 1987, blz. 7.

18. *Macro Economische Verkenning 1990*, blz. 153 en 154.

19. Commission of the European Communities, *The economics of 1992, European Economy*, Brussel, 1988.

20. *Economic Outlook*, juni 1989, blz. 39 e.v.

21. *Macro Economische Verkenning 1990*, blz. 160.

22. *Economic Outlook*, juni 1989, blz. 6 e.v.

Het budgettaire beleid in de jaren 1990-1994

Er is de laatste maanden iets vreemds aan de hand. Indien het Centraal Planbureau gelijk heeft en de groei van de relevante wereldhandel gedurende de komende vier jaren niet uitkomt boven de 5,25% per jaar, dan zijn de groeiperspectieven anno 1989 niet beter dan ze in 1986 waren. Nochtans menen de grote politieke partijen dat de grootste druk van de ketel is. Dat blijkt uit het feit dat ze:

- al dan niet volledig de koppelingen willen herstellen;
- niet of slechts in beperkte mate nieuwe bezuinigingen willen doorvoeren;
- nieuwe uitgaven willen doen;
- niet of in slechts beperkte mate naar verdere lastenverlichting menen te moeten streven.

Niet alleen uit het algehele groeiperspectief, ook uit de toestand waarin de overheidsfinanciën zelf zich bevinden is hiervoor nauwelijks enige rechtvaardiging te vinden. Het financieringsstekort is nog steeds te hoog, hetgeen door vrijwel iedereen wordt erkend in de zin dat er grote eenstemmigheid bestaat over een vermindering van het tekort in dezelfde orde van grootte als voor 1986/90 noodzakelijk werd geacht. Bovendien geldt dat Nederland met een collectieve-lastendruk van ongeveer 53 procentpunt van het nationale inkomen nog steeds behoort tot de landen met de hoogste lastendruk in Europa, hetgeen, zoals in de Miljoenennota 1990 en in het rapport van de Commissie economische deskundigen van de SER over de Europese integratie wordt geargumenteed, de positie van Nederland in het Europa van na 1992 ernstig kan verzwakken²³. Ten slotte maken de zeer forse uitgavenoverschrijdingen door het Rijk en de sociale verzekeringen in de periode 1986-1990 met respectievelijk 15,6 en 6,3 miljard gulden²⁴ duidelijk dat de Nederlandse collectieve sector met zijn omvangrijke openeinderegelingen allesbehalve beheersbaar is. Slechts in één opzicht is er inderdaad minder druk op de ketel: voor zover er al met een tegenvaller met betrekking tot de aardgasontvangsten moet worden gerekend, zal deze bepaald veel geringer van omvang zijn dan de tegenvaller van 12 miljard gulden in de periode 1987-1990. Dit is echter geen reden om voor de komende vier jaren nu maar te doen alsof de budgettaire problemen goeddeels tot het verleden behoren.

Ten einde de Nederlandse collectieve sector en daarmee de gehele Nederlandse economie minder kwetsbaar te maken voor van buiten komende verstoringen zal het budgettaire beleid zoals dat in 1982 is ingezet en in 1986 is doorgetrokken in 1990 moeten worden voortgezet. In concreto komt dit op het volgende neer.

Ten eerste blijkt bij een tekortreductie met 2 procentpunt van het nationale inkomen de schuldquote van het Rijk in 1995 nog hoger te zijn dan in 1990, namelijk respectievelijk 72 en 71 procentpunt van het nationale inkomen²⁵. Dit pleit ervoor een grotere tekortreductie dan 2 procentpunt van het nationale inkomen te realiseren.

Ten tweede zal de collectieve-lastendruk dichter bij het niveau moeten komen zoals dat bestaat in de ons omringende landen. Hierbij moet in het bijzonder worden gedacht aan het niveau dat onze belangrijkste handelspartner, West-Duitsland, kent. Niet alleen wordt hierdoor onze concurrentiekracht in termen van produktiekosten groter, maar bovendien wordt de bestendigheid tegen schokken van buiten vergroot. Een geringer deel van de schokken zal door de overheid moeten worden opgevangen en daarmee een groter deel door de particuliere sector zelf. Hierdoor worden de subjecten minder in staat gesteld aanpassingsprocessen uit te stellen en krijgen de toch onvermijdelijke substitutieprocessen eerder hun beslag. Om de gedachten te bepalen zou voor de jaren 1990/94 naar een zelfde daling van de collectieve-uitgavenquote kunnen worden gestreefd als waarvan

bij de opstelling van het regeerakkoord 1986/90 is uitgegaan, namelijk met 5 à 6 procentpunt van het nationale inkomen. In de centrale projectie van het Planbureau daalt de collectieve-uitgavenquote in de periode 1990-1994 met ongeveer 3,5 procentpunt van het nationale inkomen²⁶. Een daling van de collectieve-uitgavenquote met 5 à 6 procentpunt zou derhalve additionele bezuinigingen ten bedrage van ongeveer 10 miljard gulden noodzakelijk maken.

Wat de wegen betreft, om een extra daling van de collectieve-uitgavenquote met 2 procentpunt van het nationale inkomen te bereiken, kan men denken aan:

- de koopkrachthandhaving van de uitkeringstrekkers niet geheel te realiseren via het koppelen van de uitkeringen aan de inflatie, maar deze in elk geval gedeeltelijk tot stand te brengen via een generieke lastenverlichting. Hierdoor wordt de bezuinigingslast op zich niet lichter. Deze wijze van koopkrachthandhaving van uitkeringstrekkers heeft een tweeledig voordeel: de uitkeringstrekkers wordt niet de illusie gegeven, dat hun inkomens van nu af weer met de inkomens in de marktsector kunnen meegroeien en de noodzaak de collectieve-lastendruk te verlagen verdwijnt niet achter de horizon;
- de handhaving van de koopkracht van ambtenaren en trendvolgers wordt eveneens in elk geval gedeeltelijk gerealiseerd door generieke lastenverlichting. De salarisstijging van de ambtenaren die boven koopkrachthandhaving uitgaat, wordt gekoppeld aan de produktiviteitsstijgingen die in de betrokken ambtelijke sectoren zijn gerealiseerd, in de zin van het verrichten van dezelfde taken met een geringer aantal mensen;
- het verminderen van de toetreding van het aantal mensen tot de WAO wordt serieus ter hand genomen. Met het krapper worden van de arbeidsmarkt zullen de mogelijkheden dienaangaande trouwens ook groter worden.

Conclusies

De door het CPB voor de komende vier jaren opgestelde centrale projectie is in het licht van de in de afgelopen jaren opgetreden groeiversnelling teleurstellend. De belangrijkste oorzaak is, dat Europa niet in staat wordt geacht de teruggang in de groei van de Amerikaanse economie, die het gevolg is van het terugbrengen van het Amerikaanse dubbeltekort, op te vangen. Dit betekent enerzijds, dat het herstel van de Westeuropese economieën nog onvoldoende ver is gevorderd. De nog betrekkelijk lage investeringsquote, de vergeleken met de VS lage rendementen en de nog weinig flexibele arbeidsmarkten wijzen hier ook op. De consequentie is dat het herstelbeleid gericht op een verhoging van rendement en investeringsquote en op een vergroting van de arbeidsmarktflexibiliteit moet worden voortgezet. Het betekent anderzijds dat de Nederlandse economische situatie nog niet zodanig is gewijzigd dat een in termen van tekortreductie en vermindering van lastendruk minder strak budgettair beleid kan worden gevoerd. Daar bovendien de budgettaire situatie in Nederland bepaald niet gunstig afsteekt tegen die in de andere Europese landen, zal intengendeel het in 1982 ingezette beleid gericht op een vermindering van het beslag van de collectieve sector op de nationale produktie met kracht moeten worden voortgezet.

S.K. Kuipers

23. *Miljoenennota 1990*, blz. 13-15. Commissie Economische Deskundigen, *Europese integratie en het sociaal-economische beleid*. Sociaal-Economische Raad, Den Haag, 1989, hfst. 3.

24. *Miljoenennota 1990*, blz. 12-13.

25. Op. cit. blz. 71 en 72.

26. *Macro Economische Verkenning 1990*, blz. 180-187.